

KÖZLEMÉNYEK

Ferenczffy Lőrinc és Matthaeus Merian d. Ä. kapcsolatához. Ferenczffy Lőrinc (1577–1640) a régi magyar irodalom- és művelődéstörténetben mint könyvkiadó vált ismertté. A magyar királyi kancellár életét és tevékenységét Holl Béla tárgyalta egy monográfiában¹. Az itt bemutatásra kerülő forrás izgalmas bepillantást enged a művészetpártoló Ferenczffy hivatali kötelességén túlterjedő, kötetlen kapcsolatába Matthaeus Meriannal.

Matthaeus Merian d.Ä. a kor könyvtörténet és nyomdászismerői között nem szorul különösebb bemutatásra. A nevében ma is létező, főleg útikönyveket és térképeket népszerűsítő kiadó eredete a XVII. századra nyúlik vissza. Matthaeus Merian d.Ä. (1593–1650) baseli református családból származott². Előbb az üvegfestészetet, majd a metszés mesterségét tanulta ki Zürichben és Baselen. 1616-ban érkezett a pfalzi Oppenheimba, peregrinációs körútjának utolsó állomásához. Itt a tekintélyes nyomdászcsalád, a református de Bryk szolgálatába lépett. Merian 1617-ben összeházasodott munkaadójának a lányával, Maria Magdalena de Bry-vel. Kezdetől fogva jelentős szerepet játszott a kiadó életében, a tehetséges művész nagyszámú rézmetszetet készített de Bry különféle kiadványaihoz. Érdemes felfigyelni alkémiai és politikai művekhez metszett illusztrációira ebből az időből. 1620-ban családjával visszatért Baselbe, ahol négy évig maradtak. Ezt az időszakot Merian művészi csúcspontjaként szokták jellemezni, ekkor jelent meg ugyanis a *Basler Totentanz* (1621), valamint különböző tájkép- és városmetszetei.

Miután apósa 1623-ban meghalt, özvegye, aki a nyomdát örökölte (amelyet egyébként visszatelepítettek Frankfurtba), Merian segítségét kérte a továbbműködtetéshez. A család újra költözött tehát, ezúttal Frankfurtba, ahol pár év múlva a polgárjogot is elnyerték. Merian hamarosan a város legjobb és legnevesebb kiadói közé emelkedett. Nevét olyan híres művek fémjelzik, mint a világkrónika, Európa története, a Biblia, Európa topogáfiája, természetesen metszetekkel ellátva. Merian 1650-ben Bad Schwalbachban halt meg³.

Elso nagyobb és egyben saját vállalkozásához, amellyel rögtön jelentős sikert is aratott, 1625-ben fogott hozzá. Ez az *Icones Biblicae* volt, a több mint 200 rézmetszettel díszített négy gyönyörű album, amelyek híres bibliai jeleneteket örökítettek meg képekben⁴. A bal oldali lapokon

¹ HOLL Béla: *Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században*. Bp. 1980. (A továbbiakban HOLL.)

² Az életrajzi adatok a Merian születésének a 400. évfordulójára megjelent katalógusból származnak. I. WÜTHRICH, Lucas Heinrich: *Matthaeus Merian d. Ä. Biographie, In Catalog zu Ausstellungen im Museum für Kunsthandwerk Frankfurt am Main ... zum 400. Geburtstag ... Matthaeus Merian des Aelteren*. Kiad. többek között: Wilhelm BINGSOHN, Lucas Heinrich WÜTHRICH, Frankfurt–Basel, 1993. 5–19. (A továbbiakban *Catalog...*)

³ Merian grafikai munkásságát Lucas Heinrich WÜTHRICH dolgozta fel négy kötetben: *Das druckgraphische Werk von Matthaeus Merian D. Ae. 1–4*. Basel–Hamburg, 1966–1996.

⁴ FUSS, Ulrike: *Merians Icones Biblicae und ihre Bildvorlagen. Einführende Betrachtungen zu den Icones Biblicae (Frankfurt a.M. 1625–1627)*. In: *Catalog...* 256–266.

Johann Ludwig Gottfried⁵ négysoros versikéi találhatóak latinul és németül, ezek a bibliai események rövid tartalmi összefoglalásai, míg a jobb oldalon a Merian készítette metszeteket a versek francia változata kíséri. Merian négy részletben adta ki az *Icones Biblicae*-t, az első füzet, mint előbb említettük, 1625-ben jelent meg, s még nem is Merian neve alatt, hanem 'apud de Bry'. Ebben 50 metszettel illusztrálta Mózes öt könyvét. Az 1626-ban és 1627-ben megjelenő második illetve harmadik részben még szintén az Ótestamentum jeleneteit vette sorra (64 és 42 metszet), míg az utolsó füzetben 1627 őszén immár saját nevéen, 77 metszetben és legnagyobb terjedelemben az Újtestamentumot foglalta képekbe az előzőekhez képest annyi eltéréssel, hogy a francia nyelvű verseket elhagyta. A képek művészi megformálását tekintve érdemes tudni, hogy Merian általában előképek után dolgozott. A bibliai jelenetek ábrázolásához Raffaello és iskolája, Dürer, és kisebb németalföldi festők műveit használta mintának⁶. A kiadványok utóéletéhez tartozik még az a tény, hogy Merian 1627-ben mind a négy füzetet újra kiadta, igaz szöveg nélkül, majd a sikert követően 1629-ben eladta az összes metszetet a strassburgi Zetzner-nyomda örököseinek, akik 1630-ban az egész *Icones Biblicae*-t megjelentették egy kötetben, majd ugyanebben az évben még egyszer felhasználták a 233 Merian-metszetet folio Luther-bibliájuk díszítéséhez.

Visszatérve az eredeti négy füzet történetéhez, Merian mindegyikhez írt ajánlást. Az elsőt egy bizonyos Johan Martin Bawer von Eisenecknek címezte, aki császári tanácsos volt akkoriban. A másodikat Anna Maria Königinnek, aki Jacob Sandrart frankfurti kereskedő felesége volt, mindketten Merian pártfogói és támogatói. A harmadik rész ajánlása a 'jószívű és művészszerető' olvasóhoz szól, akinek a révén vált oly gyorsan hiánycikké az *Icones Biblicae*, s végül a negyedik ajánlásból, amely egyben a forrásunk is, Ferenczffy Lőrinc neve tűnik a szemünk elé. A querquarto formátumú kötet címe:

*NOVI TESTAMENTI / D. N. IESU CHRISTI / Praecipuae historiae et Uisiones, picturis elegantissimis in aes incisus, repraesentantae, / Des Newen Testaments / Vnsers Herren Jesu Christi / Fürnembste Historien vnd Offenbarungen / In fleissigen vnd Geschichtmesigen Figuren / Abgebildet, aufs Kupffer gebracht, vnd beides / zu Nutz und belustigung der Kunstlieb- / enden für Augen gestellet / Durch / Mattheum Merian von Basel. / Franckfurt bei dem Auctore Zufinden, 1627.*⁷

Merian régi ismerősét, a császári tanácsost és magyar királyi kancellárt, nemes Ferenczffy Lőrincet szólítja meg és köszönti a dedikáció első soraiban. Neki ajánlja az általa rézbe metszett és papírra vetett képes Újtestamentumot, mint a művészetet értő és szerető, és a művészeket pártfogoló magasrangú személynek. Az elbeszélésből kiderül, hogy 1619 augusztusában kerültek ismeretségbe egymással. Ekkor Ferenczffy, II. Ferdinánd császárrá koronázása alkalmából, Frankfurtban tartózkodott. Az időt a hivatali ügyeken kívül azonban másra is felhasználta, így ellátogatott a közelben fekvő Oppenheimba. Erről az utazásáról más forrásból is értesülünk, hiszen itt működött ekkoriban Szenczi Molnár Albert az oppenheimeri iskola rektoraként. Ferenczffy és Molnár találkoztak, a titkár ajándékba kapta a református tollforgató friss könyvét, a *Secularis concio evangelica*-t, amely mű után annyira bosszantotta a híthű katolikus Ferenczffyt, hogy Balásfi Tamás püspököt kérte fel írásos válaszra, aki a *Christiana responsio* című művével vágott vissza Molnárnak 1621-ben, és egyébként a Ferenczffynek tett ajánlásából tudjuk az egész oppenheimeri

⁵ Johann Ludwig Gottfried (1584–1633) lelkész Offenbachban, egyben Merian háziszervezője is, hiszen több kiadványának a megszövegezésében részt vett, illetve ő írta a világrónikát, amely szintén Merian sikerkiadványai közé tartozott.

⁶ L. 3. lj.

⁷ Az általunk használt példány jelzete: Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, B. Graph. 162501.

látogatás történetét⁸. De amint a forrásunk is mutatja, nem feltétlenül Molnár Albert volt az utazás oka és ürügye. Ferenczffy ugyanis felkereste Johann Theodor de Bryt, Merian apósát, Merian szerint ők már korábban is ismerték egymást, hogy vele annak „művészetéről, egyéb darabokról és ritkaságokról tárgyaljanak”. Nem utolsósorban azonban bemutatták Ferenczffynek a fiatal Meriant, s a királyi titkár, látván a műveit, azonnal megvásárolt tőle néhány darab rézmetszetet. (Meg kell említeni, hogy az ajánlás alapján azonban nem egészen egyértelmű, hogy a találkozót Frankfurtban vagy Oppenheimben jött-e létre. A de Bryk és Merian ekkoriban még ugyan Oppenheimben laktak, de sokat jártak Frankfurtba, és még ebben az évben vissza is költöztek. A helyszínt nem tartotta fontosnak Merian kiemelni.)

Mivel foglalkozott ezekben az években de Bry és Merian? Rendkívül érdekes és izgalmas szellemi légkörben⁹ éppen olyan könyvek kiadásán és illusztrálásán munkálkodtak, amelyek azóta is ritkaságszámba mennek és az igényes, magas színvonalú, művészi metszetek miatt gyűjtők illetve könyvtárak féltve őrzött darabjai. Merian mintegy húsz de Bry-kiadvány művészi kivitelében volt részes. Van úgy, hogy csak a címlapot metszi, s léteznek olyan művek, amelyeket teljes egészében ő illusztrált. Első helyen kiemelendő az angol orvos, Robert Fludd¹⁰, valamint Michael Maier¹¹ orvos és alkímista műveinek a metszetekkel való díszítése. A két leghíresebb munkája Meriannak ekkoriban éppen Fludd *Utriusque Cosmi Historia* és Maier *Atalanta Fvigiens* című műveinek a képekben való megjelenítése. Méltatók szerint neki sikerült először olyan alkémiai képi világot megalkotnia, amely igazán közel vitte az olvasóhoz a nehezen megmagyarázható fogalmakat, és nem mellékesen az elkövetkező két század alkémiai-hermetikus ábrázolását is erőteljesen befolyásolta. A de Bry-nyomda mindkét szerzőtől adott ki más műveket is, természetesen Merian közreműködésével¹². 1619-ből datálódik Julius W. Zingref¹³ *Emblematvm, Ethico-Politicorum, Centvria*

⁸ HOLL: i. m. 79–80.

⁹ A pfälzi tartományban ebben az időben játszódó, eszmetörténeti szempontból hallatlanul fontos események szorosan kapcsolódnak az ún. rózsakeresztes mozgalomhoz. Fluddot és Maiert is rendkívül izgatták a rózsakeresztesek, és műveiken keresztül igyekeztek kapcsolatba kerülni velük illetve támogatásukról biztosítani őket. A nyugati kutatásban jelenleg alapvetően kettős tendencia mutatkozik: az egyik az éppen újabb reneszánszát élő Frances A. Yates és iskolája által képviselt vélemény, amely a rózsakereszteseknek és az általuk közvetített eszméknek igen nagy szerepet tulajdonít nemcsak az irodalom- és művelődéstörténetben, de a politikai döntésekben is, ezzel szemben a racionálisabb és rendkívül alapos forráskutatásokra támaszkodó Carlos Gilly háttérben az amsterdami Bibliotheca Philosophica Hermetica-val a Yates-féle megközelítést több szempontból is nagyító alá vette és erős kritikával illette. A de Bry-nyomda működésének a megítélése éppen ezért nem egységes a szakirodalomban. Összefoglaló értékelés a korújkori tudománytörténetről, benne a Yates iskoláról is: BAUER, Barbara: *Nicht-teleologische Geschichte der Wissenschaften und ihre Vermittlung in den Medien und Künsten*. = Wolfenbütteler Barock-Nachrichten (26.) 1999. 3–35.

¹⁰ Robert Fludd (1574–1637) orvos, okkult filozófus. Természettudományos-misztikus művei az ember és a világ párhuzamba állításán alapultak.

¹¹ Michael Maier (1569–1622) Rostockban filozófiai, Bázelen orvosi tanulmányokat folytatott. Prágában II. Rudolf udvari orvosa lett 1609-ben. A császár halála után Németországban, Hollandiában s Angliában utazgatott, s sorra írta a könyveit. 1618-ban ismét szolgálatba lépett Moritz von Hessen örgrófnál mint orvos és kémikus. A rózsakeresztes mozgalom védőügyvédeként tartották számon, holott nagyon kevés információval rendelkezett Andreae-ről és köréről. I. GILLY, Carlos: *Johann Valentin Andreae. Die Manifeste der Rosenkreuzerbruderschaft* – Katalog einer Ausstellung. Amsterdam, 1986. 90–91.

¹² Ehhez bővebben: NEUGEBAUER, Rosamunde: *Gräfin von der Schulenburg: Die alchemistische Buchillustration Merians*. In: *Catalog...* 294–305.

¹³ Julius W. Zingref (1591–1635) jogász és költő.

című műve, a politikai tárgyalások képes kézikönyve, Merian száz metszetével ellátva, ezzel Merian egy csapásra az emblémáskönyvek történetébe is beírta magát. De feltűnt más, nagy visszhangot kiváltó kiadásokban is, így a „Große Reisen” és a „Kleine Reisen” című sorozatban, ahol amerikai és távol-keleti utazásokat foglalt képekbe. Ugyanakkor más kiadókka is folyamatosan együtt dolgozott. Szoros kapcsolatban állt például a frankfurti Lucas Jennis-szel, akinek alkémiai kiadványait számos metszettel tette híressé¹⁴.

Sajnos nem tudjuk, hogy Ferenczffy milyen metszeteket vásárolt Meriantól. Nem lenne meglepetés, ha érdeklődött volna az alkémia iránt, hiszen többek között Evans kutatásai bizonyították, hogy az alkémia olvasásának és gyakorlásának – vallási hovatartozástól függetlenül – milyen kultusza volt Közép-Európában¹⁵. De említésre méltóak Meriannak más témájú alkotásai is, így a különféle tájkép- és városmetszetei vagy éppen a halotti tánc sorozata, ezek szintén Ferenczffy kezébe juthattak. Az is biztosnak látszik, hogy a neki ajánlott *Icones Biblicae* negyedik kötete a személyes könyvtárába tartozott. Az 1627-es dedikáció tanúsága szerint Ferenczffy 1619-től kezdve kapcsolatban állt Meriannal, köteteinek, metszeteinek vásárlója volt, és valószínűnek tartjuk, hogy egészen élete végéig megmaradt e gyűjtési szenvedélyénél¹⁶. De nem csak a Merian „kezeből származókra vágyott”, hanem ő is megküldte a frankfurti kiadónak mások művészi darabjait, feltehetően mások metszeteit értette ez alatt Merian. Ha az ajánlás pártfogónak és bőkezű mecénásnak szóló hízgelő mondatairól lehántjuk a tiszteletrétegeket, akkor is úgy áll előtünk Ferenczffy, mint kifejezetten a szép könyvek, az illusztrált művek, a metszetek és a művészet iránt érdeklődő, arra sok pénzt áldozó személy. Ez a törekvése nyilvánult meg kiadói munkásságában is: a 16–17. században rendkívül gyéren fordultak elő illusztrációk a Magyarországon kiadott művekben. Ferenczffy, aki a könyvekben alkalmazott képek jelentőségéről és magyarázó-megjelenítő erejükről meg volt győződve, üdítő felfrissülést hozott ezen a téren, igaz a drága rézmetszetek elkészíttetését ő is csak ritkán tudta vállalni, így fametszetekkel díszítette kiadványai nagy többségét, sőt, az egyes fametszetek többször is előfordultak különböző művekben. Sajnos ezek művészi értéke és minősége nem üti meg a Merian által képviselt színvonalat, de Ferenczffy Lőrinc törekvését a magyar illusztrált könyv létrehozására az utókor is elismeri.

A forrás

Szolgálatait ajánlja. Egy régi német közmondást idéz annak az alátámasztására, hogy az előítélet, a kedvetlenség és a tudatlanság akadályozza meg az embereket az őszinte és pártatlan véleményalkotásban. Most, hogy a művészek nevet szereztek maguknak, megtehetik, hogy műveiket olyan előkelő személyeknek ajánlják, akik ítéleteikben őszinték, a művészeteket kedvelik és egyben értik is. Ez a három oka annak, hogy Ferenczffynek ajánlja az Újtestamentum figuráit. A továbbiakban kifejti bővebben a fent említett három okot: Ferenczffy előítéletektől mentes véleményalkotását, művészszeretetét, melyet azzal bizonyít, hogy 1619 óta, amikor is a császárkoronázás idején megismerkedtek egymással, folyamatosan vásárol tőle darabokat, és Ferenczffy hozzáértését. Végül még egyszer nyomatékosan neki ajánlja ezt a könyvet, mint a jó művészetek patrónusának és támogatójának, és kéri, hogy legyen e műnek a védnöke, valamint a jövőben is hadd álljon Ferenczffynek a szolgálatára.

¹⁴ VISKOLCZ Noémi: *Lucas Jennis frankfurti könyvkiadó katalógusa 1626-ból*. In: *Művelődési törekvések a korai újkorban*. Tanulmányok Keserő Bálint tiszteletére. Szeged, 1997. 639–654. Itt: 646.

¹⁵ EVANS, Robert J. W.: *Das Werden der Habsburger Monarchie 1550–1700*. Wien–Köln, 1989. 255–269.

¹⁶ Erre az érdeklődésére Holl Béla is utalt röviden. HOLL: *i. m.* 179.

Dem Woledlen Gestrengen vnd Vesten Laurentz Ferenczffy, Röm. Keys. Maje-
statt Rath, vnd deß Königreichs Vngern wolbestalteten Secretario, Meinem Inson-
ders großgünstigen Junckherrn.

Wol Edler Gestrenger vnd Vester, demselbigen sind mein jederzeit demütig ge-
flissene dienst eusserstes vermögens zuvor, Großgünstiger Junckherr.

Wir Teutschen haben ein Alt vnd Vblich Sprichwort vnder vns, wann wir befin-
den, daß einer entweder auß vorgefaßtem wohn vnd Praejuditz, oder geschöpfftem
Vnlust vnd Maßleyd, oder lauterm vnverstand, von einer sachen, die an ihr selbst
lößlich vnd gut ist, vbel iudiciret, daß wir demselbigen sagen: Du vrtheilst, wie der
Blinde von den Farben. Vnd zwar wo entweder obangeregter Vorvrtheil, dadurch die
sinne vnd gedancken deß Menschen eingenommen, oder der Vnlust, so den Anmuth
vnd Appetit verschlegt, oder die vnwissenheit, so am aller ergsten ist, die vberhandt
bey einem Menschen hat, wie solt müglich sein, daß derselbige vffrichtig, vnpar-
teyisch vnd gebürender massen von einem vorhabenden object vrtheilen, sprechen,
vnd demselben sein angehörig lob zueignen solte?

Dieses haben jederzeit in acht genommen, die Künstler (die haben nun namen
wie sie wollen) so ihre werck grossen Herren oder sonsten hohen Vornemen Per-
sonnen, ihre affection vnd dienst dadurch zuerzeigen, offerirt vnd verehret haben,
daß sie solche Personen ihnen erwehlet, welche erstlich im Judiciren vffrichtig vnd
warhafft, darnach zur kunst lustig vnd anmutig, drittens deroselben verstand hetten.

Eben dise drey vrsachen, WolEdler Gestrenger Junckherr, haben mich auch ver-
ursacht, daß E. Gestr. Woledl. vnd Vesten diese meine Figuren, in welchen die für-
nemsten Historien vnd Gesichten oder Erscheinungen deß Newen Testaments vnsers
HErrn Jesu Christi durch mich Schrifftmessig vnd mit fleiß auffß Kupffer vnd
vollend papir gebracht, Ich dienstliches fleisses verehren, zuschreiben vnd vnder de-
ro wolgeehrten Namen hab publiciren wollen.

Dann Erstlich ist E. Woledl. Gestr. vnd Vesten Vffrichtigkeit vnd Vnpassionirt
Gemüth mir insonderheit wol bekant, als die von allem Praejuditz fern abgewandt,
ein ding tauffen vnd nennen, wie es zu nennen, nicht loben was zu schelten, nichts
schelten was zu loben ist, sondern wie die Latiner *Scapham Scapham, Ligonem Li-
gonem* heissen.

Diesem nach, kan an der Lieb, zuneigung vnd anmuth, so E. WolEdl. Gestr. vnd
Vesten, zu dem Mahlerwerck, wie dann Insonderheit zu der Kunst deß Kupfferste-
chens, darinn nur ein einige, nemblich die schwartze Farb das beste thun muß, tra-
gen, Ich so wenig zweiffeln, als an der Sonnen Auffgang am hellen Mittag. Dann
auß disem *affect* vnd lust ist hergeflossen, daß E. WolEdl. Gestr. vnd Vesten lang
hiebevorn mit meinem Schweher Seeligen, Johann Dieter von Bry, weiland Bür-
gern Buchhändlern vnd Kupfferstechern zu Franckfurt Kundschaft gemacht, Ime
auch nicht wenig von seiner Kunst vnd andern Stücken vnd Rariteten abgehandelt,
selbiger grosser Gunst vnd Kundschaft hernachmals mich im Jahr 1619. bey dem
Keyserlichen Wahl: vnd Crönungstag gewürdigt, etliche stück von meiner handt an
sich gebracht, vnd diesen favor gegen mir allezeit biß noch auff diese Stund also
continuirt, daß Ew. WolEdl. Gestr. vnd Vesten mich mit vnterschiedlichem zu-
schreiben *salutiret*, jederweilen etwas von meiner Hand vnd Inuentionen begeret,
auch hinwiderumb ander Kunststücke von guter Hand zugeschicket, welche lieb lust
vnd beyliebung zu der Kunst die dritte Vrsach mit sich bringet vnd auff dem Rücken
tregt. Dann wann Ew. (...) nicht ein sonderbarn vnd scharpffen verstand diser Kunst
hetten, vnd davon nach der Art vnd erheischung judiciren könnten, wo wolte diser
Affect vnd begierde darzu herrühren, sintemal wahr ist, was abermal die Lateiner sa-
gen: *Ignoti nulla cupido, vnd quid miserum Tamgrin picta tabella juuet?*

Will demnach nochmaln, wie obgemeldt, E. Wol. (...), diese meine Figuren deß
Neuen Testaments, so ich durch einen gelehrten Mann mit Lateinischen vnd Teut-

schen Versen erkleren lassen, Ich gantz dienstlicher gebühr verehret, *offerirt* vnd *dedicirt* haben, Als einem grossen Patron vnd förderer dieser vnd anderer guter Künsten, mit angeheffter fleissiger bitt, E. (...) wollen solche in ihren Schutz vnd Schirm, auffnemen vnd zum besten deuten, meine geflissene willfehrigen Dienst vnd *Affection* hierauß vermercken, vnd mich deroselben wie bißhero, also auch ins künfftig zu grossen Gunsten *Favor* vnd fürderung lassen befolhen seyn. Datum Franckfurt den 14. Septemb. 1627.

E. WolEdl Gestreng vnd Vesten, Gantz dienstlich geflissener Mattheus Merian, Burger vnd Kupfferstecher daselbst.

VISKOLCZ NOÉMI

17. századi pozsonyi nyomtatványok possessorai. A régi nyomtatványok bizonyos konkrét példányain levő possessori adatok elemzése fontos részét képezi a könyvtudomány történelmével foglalkozó kutatásoknak, mivel közvetlenül rámutatnak az egyes kiadványok korabeli használatára, és befolyásolják a könyv társadalomban betöltött szerepéről alkotott elméletünket. Konkrét személy vagy intézmény kézzel írott vagy nyomtatott ex librisi kiváló jelek, amelyek alapján jogosan feltételezhetjük, hogy az illető könyvtulajdonosnak volt bizonyos könyvgyűjteménye, bár nem kellett annak nagy könyvtárnak lennie. Egyidejűleg nagyon érdekes megfigyelni az egyes kiadásokban megjelenő ex librisek gyakoriságát, mert egy könyvnek minél több tulajdonosa volt, annál feltételezhetőbb annak hatékony kihasználása, állandó mozgása a társadalomban. A különböző időszakokból származó possessori bejegyzések sokasága csillapíthatatlan érdeklődésünket váltja ki valamely könyv iránt. Aminek alapján képzelgetet alkothatunk a társadalom valamilyen fajta irodalom iránti érdeklődéséről, esetleg az egyes kiadványok népszerűségét is megállapíthatjuk.

A 17. században Pozsonyban nyomtatásban előforduló possessori adatok kutatásának eredményét a „Pozsony könyvkultúrájának története a 17. században” című disszertációs munkámban foglaltam össze, amikor a nevezett időszak minden hozzáférhető pozsonyi kiadványának komplex elemzésére támaszkodtam. Munkám során az egyes possessori bejegyzések hiányosságának problémájával találtam szemben magam, amikor néhány esetben nem volt feltüntetve a tulajdonosok keresztnéve, ami nagyon hátráltatta azonosításukat. Több kézzel írott vagy nyomtatott ex libris nem volt dátumozva, vagy a dátumot nem lehetett biztonságosan megállapítani a példány hibás volta miatt. Voltak olyan esetek is, amikor tulajdonosként bizonyos szerzetesrend vagy hasonló volt feltüntetve, de nem volt feltüntetve a hely. A 17. század pozsonyi kiadványainak tulajdonosai között vannak néhányan a magyarországi társadalom kulturális és politikai képviselői közül, de többségük olyan személyek, akiknek az életükről és működésükről csak csekély ismereteink vannak, sőt gyakran semmit sem tudunk róluk. A tulajdonosok neveinek azonosítását komplikálta a nemegyszer nehezen olvasható kézírás. Nem tüntetem fel azokat a kiadványokat, amelyek helyes megfejtésében kétségeim vannak, mivel egyetlen hozzáférhető biográfiai szótárban sincs hasonló név feltüntetve.

A 17. század pozsonyi nyomtatványai között főleg magyar imakönyvekben, Pázmány írásait, Veresmarti vitairataiban, Káldi prédikációiban van sok tulajdonos feltüntetve. Pázmány és Káldi művei nagy számban találhatóak meg az evangélikus papok könyvtárában is.